

Gustava Svanström 1874 – 1935

Författarinnan Gustava Svanström föddes den 15 juli 1874 i Stugun i Jämtland där hennes far Clas Svanström var kyrkoherde. Då Gustava bara var två år dog fadern. Svåra år väntade den ensamstående modern Hulda Svanström, som dessutom hade ambitioner för sina bägge barn. Hennes önskan var att sonen Natanael skulle kunna utbilda sig till präst och dottern Gustava få möjlighet att ägna sig åt "vitterhet". Hulda fick ett extra nådeår i Stuguns prästgård och var sedan tvungen att flytta. Familjen flyttade då till Hackås.

Varför kom Gustava till Hackås?

Hennes faster Katarina Svanström var gift med Markus Lindqvist, skolläraren som bodde i Näcksta. Markus upplät sin skollärbostad till sin svägerska. Gustava var fem år när de flyttade till Hackås. Hon berättar om detta i "Prästgårdskrönikan – några minnen och erinringar":

Järnvägsbygget – ja det var vid denna tid förbundet med vettskrämda skenande hästar och olyckor, med vildsinta rallarehopar, med buller och bång och en skenande rusande fart, som föreföll de gamla vara rent av ondo. Min faster Natalia Svanström, som flyttade med oss, var väl ej då så gammal, men hon försäkrade, att ingen makt skulle få henne att stiga upp på ett järnvägståg, en föresats som lyckligtvis sedan snart blev bruten.

I alla fall, när vi en kväll nalkades Pilgrimsstad – den trakt, där fromma pilgrimer en gång vandrade fram på väg till den helige Olavs mässa i Trondheim – hörde vi i mörkret ett godståg pipa. Förfäran grep oss och skjutsbonden, hästen blev orolig, och vi måste stiga ur åkdonet. Min mor och faster togo ett barn var vid handen, skjutsbonden ledde hästen, och så traskade vi framåt i mörkret och smutsen, jag minns ej hur långt. Slutligen nådde vi en gästgivaregård, men den var så fylld av rallare, att vi med svårighet kunde erhålla en liten kammare för natten och varm mjölk att dricka. Fulla rallare väsnades också utanför, och någon sömn blev det nog inte för den äldre den natten.

Dagen därpå kommo vi in på ett lugnare område och nådde omsider Hackås. Vi fingo vår bostad nära den lilla medeltidskyrkan, tätt intill stranden av den stora blå sjön, omgiven av breda bygder och bortom dem blåskimrade fjäll, Oviksfjällens kedja, och mera fjärran, endast synliga vid klart väder, Åreskutan och Klövsjöfjäll.

Vi barn fingo leka på gräs- och lövklädda kullar, som påstodos vara gamla kunga- eller hövdingagravar, och strax ovanför oss hade vi den gamla byn Hov, där riddar Örjan Karlsson Skunk på 1400-talet höll hov som hövitsman över Jämtland och Härjedalen. Jag minns, hur jag hörde berättas, att man brukade lägga ut en röd matta för honom, när han gick från sjön upp till sin gård. Denna gamla släktgård innehas ännu av en ättling i rakt nedstigande led från riddar Örjan.

Vintern var lång, och i synnerhet vårvintern kunde vara hård. När stormarna sopade ned från fjällen och fram över Storsjöslätterna och skakade hela vårt hus, som låg där så öppet vid sjön. Men sommaren var härlig. Som små flickor bruka, sprang jag omkring och plockade blommor, och särskilt minns jag en svartröd blomma som spirade ur denna sagornas mark och

som var utmärkande för Jämtlands flora, *Nigretella augustifolia*, brunkullan, tillhörande orkidéernas familj.

Vid 1/2 8-tiden på aftonen kom östersunds båten. Detta var alltid en spännande händelse, och om den ej var försenad, brukade vi få vara uppe. Vi bodde ju tätt intill bryggan, och jag minns ännu, hur det stora vattnet kunde ligga spegelblankt, hur Oviksfjällen stodo halvt genomskinliga i ett värmedis av violett och blått och hur vackert det var när en vit båt plöjde fram genom solnedgångens guldväg med långa blanka fåror. Till vårt umgänge vid denna tid hörde prästfamiljen i Näs pastor Johannes Arbman och hans maka f. Frykholm. Johannes Arbman var son till den kände och vördade Sunneprosten Ernst Arbman, och i prästhemmet i Näs funno vi barn jämnåriga lekkamrater.

Efter tre år i Hackås, blev det åter en förändring. I Ångermanland levde en prästman, som inte hade glömt sin gode väns ord: "Jag önskar, att du vore så lycklig som jag, att du hade en så god hustru som jag". Han hade återsett änkan Hulda Svanström när hon efter mannens död vistades vid Sänga brunn för sin hälsas skull. Han var då kommunister i Multrä, och när han fick höra, att hon hade ett eget hushåll tillsammans med sin svägerska och sina barn, skickade han henne färska ägg från sitt boställe.

Han lät det dock gå fem år efter vännens död, innan han gjorde allvar av sina planer. Han hade då blivit kyrkoherde i Långsele. Och när min mor i all stillhet i Hackås firade sitt bröllop med Axel Fredrik Hammarström, visste hon, att hon fäste sig vid en allvarlig och varmhjärtad man, och att även hennes barn skulle få en far, som ömmade för deras väl.

Det blev återigen en flyttning till ett nytt hem, men denna gång var det inga långa och besvärliga landsvägsresor. Tiden hade gått framåt. Vi foro med tåg från Östersund till Sundsvall... Sedan blev det ångbåtsfärd Sundsvall-Härnösand-Sollefteå...

I vigselbok för Hackås: Axel Fredrik Hammarström f. 1838 och Hulda Wilhelmina Svanström f. 1845 vigdes den 13 juli 1882 i Hackås kyrka av Axel Nordien.

I husförhållsboken för Hackås står följande: Inflyttad 1879. Utflyttad 1882.

Svanström, f. Carlman, Hulda Wilhemina f. 1845

Son Erland Natanael f. 1872

Dotter Gustava Maria f. 1874

Svanström, Natalia Charlotta f. 1828 (Gustavas faster och syster till Markus Lindqvists fru Katarina).

Efter bröllopet flyttade familjen till Långsele där Axel var kyrkoherde. Styvfadern Axel tog väl hand om din familj fram till 1907 då han dog.

Gustavs broder Natanael fick möjlighet att läsa till präst, och han tillträdde också så småningom en prästtjänst i Långsele. Och Gustava fick sin bildningsresa, den gick först till Flickskolan i Härnösand, därefter utomlands till Danmark, Norge, Tyskland och Italien. Hon återvände till Sverige och prästgården i Långsele där hon bodde kvar under resten av sitt liv. Där kunde hon ägna sig åt vitterhet medan hon hushållade åt sin bror.

Gustava lär ha varit opraktisk och man fordrade kanske inte heller att hon som författarinna skulle ställa upp så mycket som var brukligt att kvinnor gjorde den tiden på prästgårdarna, skriver Maj Olsen i ett porträtt av Gustava Svanström. Gustava Svanström själv har tecknat interiörer från Långsele prästgård i uppsatsen "Några minnen från en ångermanländsk prästgård på 1880-talet".

Gustava debuterade 1904 med romanen En historia från Ådalarna. Denna kärlekshistoria med förhinder har en levande och suggestiv naturskildring. Läsaren får inblickar i den tidens folkliga föreställningsvärld. Bjäran visar sig, och den legendariske trollprästen Spå-Herr-Ola stiger fram.

På Blåhammars bruk är ännu en romantisk historia, där Blåhammar torde vara lika med Graninge bruk, och det järnbruk en mil över skogen dit man ofta far och hälsar på, är antagligen Forse bruk. En lagerlöfsk kavaljer vandrar på landsvägen; man påminns då och då om Gösta Berlings saga.

Släktens ansikten är en krönika som löper genom flera generationer. Herrgården "Hamra" är en av de gårdar kring vilka romanens handling kretsar. Namnlikheten med "Hamre" leder oss in på den inte alltför vågade gissningen att romanen utspelas i trakten av Långsele, kring

Faxälven. Rallarna, järnvägens anläggare, finns närvarande i handlingen. Egendomar byter ägare efter inte alltför hederliga affärssuppgörelser. Dryckenskap, olycklig kärlek, romantik med förvecklingar är andra ingredienser i denna underhållningsroman. Klockringning ackompanjerar romanens slutscen; den klockringning som ljuder genom hela riket vid midnatt den sista december 1899.

För manuskriptet till Släktens ansikten mottog Gustava Svanström år 1915 Iduns stora romanpris à 1.500 kronor, med motiveringen: "Betydande fabuleringsförmåga, fin observation och en sund, färgrik stil äro egenskaper, som utmärka denna norrlandsroman af en af våra förnämsta yngre författarinnor."

20 år senare bedömer Knut Mäler i en nekrolog Gustava Svanströms hela produktion:

Hon har "utgivit en mängd romaner, som ingalunda saknat litterärt värde. Genom all hennes diktning har strömmat en våg av varm medkänsla med de lidande, bekymrade, åsidosatta." Men det recensenten värderar högst i Gustava Svanströms författarskap är hennes biografiska skildringar Ringar på vattnet och Järn, trä och hjärtan, – Graninge bruks historia genom tre sekler – som har ett "utomordentligt kulturhistoriskt värde".

Gustava Svanström avled den 21 maj 1935. Utöver sina många skrifter lämnade Gustava Svanström efter sig en ekonomisk fond att förvaltas av Långsele kyrkoråd. "Ränteinkomsten skall årligen utdelas som stipendium åt två välartade och begåvade elever i fortsättningsskolan vid Hamre folkskola" står det i testamentet.

Gustava dog ogift och barnlös. Hon är begravd på Långsele kyrkogård, mellan sin bror och styvfar.

Gustava Svanströms grav

Gustava Svanström har skrivit tjugo romaner, novellsamlingar och biografiska böcker. Hon har även publicerat artiklar i olika årsböcker och tidskrifter.

Hon har hämtat intryck från både Pelle Molin och Selma Lagerlöf, åt vilken hon för övrigt skrev ett musikstycke: Liljecronas hem.

Hon har underbara naturskildringar från fjällvärlden och fäbodvallarna. Prästers och prästdötrars kärlek och unga kvinnors kärleksförhållanden till "äldre" män förekommer ofta i hennes böcker.

En historia från Ådalarna. 1904

På Blåhammars bruk. 1905

Daniel. 1906. [Noveller]

Drömmen om morgonstjärnan. Ur en prästs dagbok. 1907. [Noveller]

Vild mark. 1908. [Noveller]

Långdansen. En historia om älskog. 1909

Det starkaste. 1910

Den ljusa natten. 1911

Midsommar. 1913

Släktens ansikten. 1918

Torsgården. 1920

Byns komedier. 1923 (pseud: Marius Swan)
Prostinnan Agnetas testamente. 1925
Liljecronas hem. Sång för en röst med piano. 1928. [Musiktryck]
Agneta. 1929
Järn, trä och hjärtan. Släktskildringar från ett järnbruk i Ångermanland. 1930
Ringar på vattnet. Norrländska, norska och danska minnen. 1933
Solen bryter fram. 1933. [Noveller]
En fågel i handen. 1934
Segraren. 1934

Följande personer har skrivet om Gustava Svanström:

Jules Ingelw, Svenska folkförfattare. Bygdediktare, hembygds- och folklivsskildrare. Del 2, 1931.
K[nut] M[ä]le[r], "Gustava Svanström". [Nekrolog]. Nya Norrland 22/5 1935
Per Nilsson-Tannér, "Gustava Svanström", Kring press och parnass. 1933
Maj Olsen, "Till minne av Gustava Svanström", Provins 1983:3

Några citat:

De hade kommit at tala om det, som lefver i skogarna afsides från människor, men som de stöta ihop med bland, där det går osynligt på vägar och stigar. Och om en människa utan att ana det trampa på de osynliga eller dricker, där de nyss har druckit, följer det alltid något ondt efter, som häftig värk och svullnad eller feber och frossa.

Och det finns fåbodvallar, där det aldrig är fritt. Där de osynliga springa och dra kritspår kring golvet, när spisen blifvit hvitlimmad kasta de kol ur askan och narra boskapen att gå vilse.

"Det är en myrslätt borta vid Nybrännan" sade Ingeborg. "Har du varit där? Den ligger djupt mellan två berg, och det händer aldrig att slätterfolket kommer därifrån om höstarna, utan att någon har hört eller sett något besynnerligt. I fjor, när de låg i ladan där om natten, blef det ett besynnerligt lif, som snodde kring knutarna. Lars Mickelsson hade bössan med sig, och han gick till gluggen på väggen och hotade, att han skulle skjuta. Men i detsamma fick han ett slag för örat, så att han segnade, och sedan låg han sjuk flera dagar."

"Jag har hört, att det var en spelman, som gick där om Trefaldighetsnatten", sade Anna Erika. "Han satte sig på en sten för att hvila, och då fick han höra, hur det tutade som i en silverlur, och hur det lät, som om folk och boskap gått fram på en osynlig väg. Han var inte rädd av sig, och han tänkte, att det fick vara, hvad det ville, men spela för dem skulle han. Men så fort han satt stråken på strängarna, kom det underliga människor fram ur buskarna, och de togo ihop och dansade. De hade hvita ansikten, men ben och armar voro svarta som jord, och guldringarna blänkte omkring dem. Då blef han rädd ändå och ville sluta, men då kunde han inte.

Armen gick af sig själf, tills den värkte och där fick han sitta och se på den besynnerliga dansen, tills en kant af solen rann upp. Då blef det ett pinglande och hojtande, och hela följet försvann som en rök."

Ur En historia från ådalarna, 1904.

Om en turist en sommardag med ett kartblad i fickan går byvägen från kyrkan och uppför Hullstaberget, som reser sig, som en rund, mörkfransad nacke mot himlen, ser han de vida utsikterna mot öster och väster stängas för och försvinna, tills det endast finns kvar en skymt af fjärrblå berg mot norr. När också denna är försvunnen, är han inne på obygdssstigarna, i den vilda skogen.

Efter en half timmes vandring möter honom ett ensamt torp, kalladt Järnberget, ett litet nybygge, där ängsmarken blommar och säden skjuter upp ur ett par små åkerlappar, som skymta mellan granarna. Tar han sedan en stig till höger, öppnar sig snart en ödsligt vacker sjö, Spannsjön, där de enda bebyggarna utgöras af två torpare.

Den ene af dem, Hillbom, har ett par godsint spelande ögon och en ståtlig gestalt, en bred rygg, som väl kan bära sina modiga bördor i näfverkonten. Madame Hillbom sysslar inne i den lilla sommarstugan, rask och fryntlig; hon har haft 17 barn, men ändå tyckas ungdomlighet och hälsa dröja kvar hos henne.

”Vi ä' allmänheten här i skogen”, säger hon och berättar om hur roligt det var, när skogsbyggarna en gång vintertiden mangrant samlades för att öfvervara invigningen af ett litet skolhus i den två mil längre bort belägna Knäsjön.

Ofvanför Spannsjön reser sig Lidberget, eller som det uttalas Libberget. Högt på dess sluttning synes en liten grön fläck, kallad ”lien”, mot den mörka barrskogen.

Dit upp i ”lien” hade en gång tvenne ensamma kvinnor förlagt sin boning, och ännu synas där de gräsbevuxna lämningarna efter en liten stuga.

Men en gång vintertiden blefvo de insnöade däruppe, och sjukdom och nöd kommo. Till slut arbetade sig folk ditupp med hästar och slädar och förde de båda kvinnorna i nästan döende tillstånd ned till bygden.

Nu är det öde däruppe i lien, och utsikten därifrån är också den rama ödemarkens. Ingenting syns af ådalen och dess bygd, men i stället skogar och åter skogar, och längst bort bli bergen så ljus blå, att de nästan likna snöfjäll. Och många sjöar glänta fram ur skogarna och spegla rymdens eviga växlingar.

Ur Svenska Turistföreningens årsskrift. 1909

En sommarkväll sjunker över Graninge bruk. I bakgrunden ligger ett berg som kallas Susannaberget, och där ha Ångermanland och Jämtland stämt möte. Just där sjunker nu solen, och aftonskimret sprider sig från bergets skogklädda hjässor som dragit ner himlens blå över sig i en djup och förtätad skugga, faller över mörka skogar och ljusa sjöar, över den gröna dalsänka kring en sorlande å, där en gång ett järnbruk växte fram.

Ur Järn, trä och hjärtan. 1930

Vid den tiden han [Ludvig Nordström] skildrar, var han själv en liten gosse som sprang och lekte om vårvällarna på Norra Kyrkogatans kullerstenar, bland de gamla familjehusen som funnos där, Nordströmska gården och Alkvistska gården o.s.v. Han brukade vara klädd i en lien brun sammetsrock med dito mössa, en kostym som var mycket klädsam för den rosigt bruna hyn, de mörka ögonen och det mörka håret.

Han var en liten sydländsk vacker gosse som inte alls vanprydde den av havsfläktar omsusade ”norrstan” i ”Öbacka. Och våren kunde också vara så vacker när den kom med dessa stämningar vars grundton inte har så mycket att skaffa med ”folkförvandling”.

Den lilla vårbilden här nedan är från ungdomens Härnösand kring året 1890.

Det faller svala skuggor från knoppande träd över grå kullerstenar, björkallén som i mjuka svängar kantar vägen bort till ut värdshuset Rosenbäck, skiftar i grönt.

Det grönskar kring de gamla stilförnäma gårdarna utanför staden, Framnäs, Geresta, Kappelsberg och vad de heta, det blånar från inloppen, från Härnösandsfjärden, kanalen, södra sundet. Och Vårdkasberget ligger där urtidsgrått och påminner om ofredstider, – fastän för det unga Härnösand mest om skarblanka påskmornar när man färdades dit för att se solen dans, titta efter eventuella havsvakar och kanske skrapa sönder kinderna mot skaren när kälken gjorde haveri.

Det är morgon. Skolorna äro ännu igång fast det lider mot slutet av termin. Gatstenarna klappa under steg, skolpojkar äro i brådsnande takt på väg till sitt läroverk. Över stora ingångsdörren lyser en inskrift mot dem: I ditt ljus se vi ljus. Skolpojkskumoren har ändrat uttalet, så att det heter: Idittljus Seviljus. Det klingar som namnet på en förnäm romare.

Över det gamla gustavianska läroverket stod en latinsk inskrift: Hic opus studium parvi properemus et ampli. – det ändrade man däremot om till svenska: Hocus pocus studeras här av propra gossar från Jämtland.

Ur Ringar på vattnet, 1933.

Kerstin Ellert